

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО**ПОЛЬСЬКОМОВНІ ВИДАННЯ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТ.
У ФОНДАХ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІНСТИТУТУ ЛІТЕРАТУРИ
ІМ. Т.Г. ШЕВЧЕНКА НАН УКРАЇНИ**

М.І.Орлан

*(завідувач наукової бібліотеки Інституту літератури
імені Т.Г.Шевченка НАН України)*

В статье впервые анализируются пути формирования части библиотечного фонда Института литературы им. Т.Г.Шевченко НАН Украины, который касается редких польскоязычных книг, начиная с издания 1770 года и завершая материалами начала XX века.

The present paper describes the process of collecting the Polish-language rare editions (published between the end of the XVIII-th and the beginning of the XX-th centuries) by the Research Library of the Taras Shevchenko Institute of Literature at the National Academy of Sciences of Ukraine.

У 2006 році Інституту літератури виповнилося 80 років. Народився Інститут “з потреби творити національну науку про літературу, з необхідності зібрати та опрацювати розпорошений масив рукописної спадщини української літератури від давнини до сучасності” (1, 17). Разом з Інститутом, через усвідомлення необхідності збереження духовної пам’яті людства, було засновано бібліотеку.

На початку свого існування бібліотека знаходилась у структурі відділу рукописів і тільки наприкінці 30-х років XX ст. почала “існувати як окремих, самостійний структурний підрозділ Інституту” (2, 416). В далекому 1927 році бібліотечні фонди налічували 679 одиниць. За 80 років свого існування вона зберегла і накопичила у своїх фондах понад 165 тисяч книжок, брошур, газет, журналів, дисертацій, авторефератів тощо. Від 1996 року бібліотека Інституту літератури засвоює нові наукові технології, створюючи оригінальні бази даних електронних каталогів, бібліографій співробітників тощо, а також збирає текстові файли нових довідникових видань та копій цінних книг XIX-XX ст.

Найповніше представлений у науковій бібліотеці Інституту фонд україніки, але, намагаючись підтримувати статус книгозбірні, в якій мають бути зібрані також пам’ятки духовного життя світу, паралельно завжди велась робота з накопичення джерел з літератур інших народів світу, в тому числі й слов’янських.

З огляду на спільне історичне минуле та слов’янське коріння, польська література домінує серед зарубіжних видань книгозбірні Інституту і посідає друге, після російської, місце за чисельністю. Це близько 6500 примірників кінця XVIII-XX ст. Серед них: художні твори, літературознавчі, історичні, етнологічні монографічні дослідження та збірники, персоналії, періодичні видання польською мовою і в перекладах. У цій статті зупинимось докладніше на польськомовних виданнях.

Фонд формується через книгообмін із різними книгозбірнями, благодійні акції, купівлю у приватних осіб та книжкову мережу. Починаючи з 1949 року, коли “За рішенням Президії АН УРСР з відділу концентрації Львівської бібліотеки АН УРСР до Інституту було відправлено 788 примірників видань з питань літературознавства українською, польською, російською мовами” (2, 420), відбувається значне накопичення фондів польськомовної літератури.

У фондах бібліотеки Інституту польське літературознавство мовою оригіналу представлено повніше і налічує близько 900 одиниць. На особливу увагу заслуговують видання кінця XIX ст. Найстарішим з них, яке і на сьогоднішній день не втратило своєї цінності, є «Історія польської літератури» Фелікса Бентковського (“Historya literatury polskiej” Felixa Bentkowskiego) у 2-х томах. Надруковане воно у Варшаві та Вільно в 1814 році. Належали книги панові Фомі Яржинському, про що засвідчує автограф, залишений самим власником. До бібліотеки Інституту ці матеріали потрапили з бібліотеки АН УРСР.

Гордістю бібліотеки, безперечно, є і 9-томне видання «Історія польської літератури» Міхала Вишневіського (“Historya literatury polskiej” Michala Wiszniewskiego), датоване 1840-1857 роками. Книги вийшли у Кракові. Зі штампів, які збереглися на виданнях, можна простежити історію надходження їх до бібліотеки Інституту: до 1940-х років усі томи належали різним бібліотекам Західної України, переважно монастирським. Згодом ці видання опинилися у львівській бібліотеці

АН УРСР, звідки в 50-х роках ХХ ст. потрапили до фондів бібліотеки Інституту літератури.

Саме завдяки Львівській бібліотеці АН УРСР читачі мають можливість ознайомитись з 4-томним виданням Люціана Семенського «Літературні портрети» (*Portrety literackie Lucyana Siemienińskiego*). Книги вийшли протягом 1865-1881 років. Перші три томи були надруковані в Познані, а четвертий – у Варшаві.

Неабияку цінність становлять і книги, які вийшли протягом 60-70-х років ХІХ ст.: «Курс польської літератури для шкільного користування» Владислава Нехрінга (*Władysław Nehring “Kurs literatury polskiej dla użytku szkół”*); «Польська література в історично-критичному аспекті» Люціана Томаша Рихарського в 2-х томах (*Lucyan Tomasz Rycharski “Literatura polska w historyczno – krytycznym zarysie”*); «Твори польської літератури від початку до ХVІІ ст.» Людвіка Кондратовича, Т. 1-й (*Ludwik Kondratowicz “Dzieje literatury w Polsce od pierwiastkowych czasów do XVII wieku”*); «Листи з подорожі» Антонія Едварда Одінца, Т. 1-й (*“Listy z podróży” Antoniego Edwarda Odyńca*); «Огляд творів польської літератури» Олександра Ждановича в 4-х томах (*“Rys dziejów literatury polskiej” Aleksandra Zdanowicza*) та інші.

В силу історичних обставин Україна і Польща (хоч і частково) існували у межах однієї держави: спочатку Україна була у складі Польщі, а потім і Україна, і Польща стали частиною Російської імперії. Це не могло не позначитися на тісних літературних зв'язках. Багато видатних українських письменників писали польською і перекладали українською мовою твори польської літератури. У фондах бібліотеки зберігається раритетне видання польською мовою - «Українська народна ритміка в поезіях Богдана Залеського» Олександра Колесси (*“Ukraińska rytmika ludowa w poeziach Bohdana Zaleskiego” Aleksandra Kolessy*). Книга вийшла у 1900 році у Львові. Матеріали, підготовлені дослідником, і досі користуються попитом серед провідних учених.

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. представлені досить цікавими персоналіями. Про творчість видатного польського письменника Адама Міцкевича залишили свої міркування: Мар'ян Соколовський «До справи пам'ятника Міцкевичу» (*Maryan Sokołowski “W sprawie pomnika Mickiewicza”*); Владислав Вшелячинський «Адам Міцкевич у музиці (музично – бібліографічний нарис)» (*Władysław Wszelaczyński “Adam Mickiewicz w muzyce”*); Марія Вислоухова «Адам Міцкевич: його життя і творчість» (*Marja Wyslouchowa “Adam Mickiewicz jego życie i dzieła”*); Станіслав Шнюр – Пепловський «Адам Міцкевич» (*Stanisław Schnür – Peplowski “Adam Mickiewicz”*). Особливою увагою дослідників творчості Міцкевича користується видання 1890 року «Перепоховання Адама Міцкевича на Вавелі 4-го липня 1890 року» (*Złożenie zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu*) – своєрідна книга пам'яті з цікавими ілюстраціями.

Заслугове на увагу й історія надходження до фондів бібліотеки Інституту видання Генріка Бегеляйзена «Пам'ятник Юліушу Словацькому» (*Henryk Biegeleisen “Pamiętnik Juliusza Słowackiego”*). Надруковане 1901 року у Варшаві, спочатку воно належало бібліотеці справ виборців. Потім, у 1930-х роках, книга потрапила до бібліотеки Київської філії Інституту Т. Шевченка (до 1936 року Інститут знаходився в Харкові), можливо, разом з іншими творами, які зберігалися в особистій бібліотеці А. Кримського. Видання пережило суворі воєнні роки. Є відомості, що книга не потрапила до евакуації, а з рештою бібліотечного фонду у 1941-1944-х роках залишалася під час окупації у Києві. А в 1952 році минулого століття до фондів бібліотеки потрапила книга «Життя Юліуша Словацького» Фердинанда Хьосіка, Т. 1 (*Ferdynand Hösick “Życie Juliusza Słowackiego”*), яка вийшла 1896 року в Кракові. Вже не одне століття користуються попитом у вчених – полоністів праці Антонія Малеського «Юліуш Словацький. Його життя і творчість стосовно до сучасної епохи» (*Juliusz Słowacki. Jego życie i dzieła w stosunku do współczesnej epoki*), Станіслава Шнейдера «Теорія полігенезу в «Самуелі Зборовському» Словацького» (*Teorya paligenezy w “Samuelu Zborowskim” Słowackiego*), Віктора Ханха «Про Юліуша Словацького» (*O Juliuszu Słowackim*), Тадеуша Ума «Генрик Сенкевич» (*Henryk Sienkiewicz*) про життя і творчість Юліуша Словацького й Генрика Сенкевича. Справжнім скарбом є ювілейний альбом Генріка Сенкевича (*Album jubileuszoinwi Henryka Sienkiewicza*), який вийшов 1898 року у Варшаві й містить ілюстрації до творів автора.

Фонд художньої літератури польською мовою теж досить численний: близько 800 одиниць, третина з яких – раритетні видання. Розглядаючи ці твори, хотілося б зупинитися на тих, які вийшли до 1850-го року, оскільки саме вони становлять рідкісний фонд і є найціннішими. Найдавнішим виданням, яке зберігається в бібліотеці Інституту літератури, є твір Самуеля Твардовського «Зібрання різних ритмів» (*Samuel Twardowski “Zbiór różnych rytmów”*). Книга вийшла у Вільно 1770 року, а до нашої бібліотеки потрапила в 1952. Великий інтерес читачів викликає рідкісне видання 1803 року – збірник «Йозефа Шимановського віршем і прозою різні твори» (*“Jozefa Szymanowskiego wierszem i proza pisma różne”*). У книзі вміщено передмову Станіслава Костки Потоцького про життя й творчість автора.

Книгозбірня творів Ігнатія Красицького представлена досить широко. Домінуючими є видання початку XIX ст. Перший твір - «Байки й оповідання Ігнатія Красицького» (“*Bayki i przypowieści Ignacego Krasickiego*”) – датований 1820 роком. В 1824 році у Вроцлаві вийшло багатотомне видання «Твори Ігнатія Красицького» (“*Dzieła Ignacego Krasickiego*”). В бібліотеці Інституту зберігаються I, II, III, VI та IX томи. Раніше книги належали бібліотеці отців василіян у Крехові, про що свідчить екслібрис, потім вони опинилися у Львові, в бібліотеці АН УРСР, звідки потрапили до Інституту літератури. У фондах бібліотеки знаходяться й пізніші, доповнені видання «Творів Ігнатія Красицького»: Т.Т. I і VII, які вийшли у Варшаві в 1829 році та Т.Т. IV, VIII, надруковані у Лїпську в 1834 та 1840 роках.

Велику цінність становлять і такі рідкісні матеріали, як «*Momus*» Алоїза Жолковського. – Варшава, 1824; «Байки і повісті» Станіслава Яховича (“*Bayki przypowieści i powieści Stanisława Jachowicza*”). – Варшава, 1827; «Замок Каньовський» Северина Гошинського (“*Zamek Kaniowski*” Seweryna Goszczyńskiego). – Варшава, 1828; «Польські твори» Йоахіма Лелевеля (“*Dzieje polski*” Joachima Lelewela). – Варшава, 1830; «Комедії» Олександра Фредра (“*Komedije*” Alexandra Fredra). – Львів, 1838.

Звичайно, розглядаючи раритетні видання, неможливо обминути увагою книгозбірні класиків польської літератури – А. Міцкевича та Ю. Словацького. У фондах бібліотеки Інституту літератури зберігаються близько 40-ка томів творів Адама Міцкевича. Найдавнішими є прижиттєві паризькі видання автора: «Поезії» (Adam Mickiewicz “*Poezye*”, 1828) та «Дзяди» (“*Dziady*”, 1833). У 1869 році вийшли друком збірник вибраного – «Твори» Адама Міцкевича (“*Dzieła*” Adama Mickiewicza), а в 1872 році – «Кореспонденція Адама Міцкевича» (“*Korespondencja Adama Mickiewicza*”), які презентують творчий спадок поета в бібліотеці Інституту літератури. Дуже цінними для науковців є видання «Література слов'янська» Міцкевича (“*Literatura słowiańska*”, 1865) та «Лекції про літературу слов'янську» Адама Міцкевича (“*Wykłady o literaturze słowiańskiej*” Adama Mickiewicza) в 7-ми томах (1900-1903), які також представлені у фондах бібліотеки.

У книгозбірні Інституту літератури налічується близько 50-ти видань сучасника А. Міцкевича – Юліуша Словацького. На особливу увагу заслуговує трагедія польського генія «Нездоланий князь» (Juliusz Słowacki “*Książę niezłomny*”). Книга вийшла за життя Словацького, в 1841 році у Львові.

Для нашого читача цікавим є входження української літератури у польську культуру. Одним із таких шляхів є переклади українських художніх творів польською мовою. У фондах бібліотеки Інституту можна ознайомитися з перекладними виданнями творів Т.Г. Шевченка. Так, відомі поеми Кобзаря «Гайдамаки» та «Наймичка» переклав Леонард Совінський (Taras Szewczenko: *Stadium przez Leonarda Sowińskiego z dołączeniem przekładu Hajdamaków*. – Wilno, 1861; Taras Szewczenko. *Najemnica*”/ Przełożył Leonard Sowiński. – Lwów, 1870). Тривалий час книги належали приватній бібліотеці видатного педагога, історика, громадсько-політичного діяча - Олександра Барвінського (1847-1927). Пізніше, в 30-х роках, книгу придбав Інститут Тараса Шевченка (так до 1933 року називався Інститут літератури). Зберігається тут і книга віршів Шевченка польською мовою «Марія мати Ісусова» (“*Marija maty Isusowa*” M. Drahomanowa), яку видав у 1882 році в Женеві М. Драгоманов (1841-1895) – відомий політично-громадський діяч, учений і публіцист. Справжнім скарбом бібліотеки Інституту є унікальне видання 1914 року – «Кобзар»: збірка найкращих поезій Тараса Шевченка, найбільшого українського поета, укладена Володимиром Охримовичем (Kobzar: *Wybir dejakych poezyj Tarasa Szewczenka / Zładyw Wołodymyr Ochrymowycz*). Фонди бібліотеки Інституту володіють книгою «Слово о полку Ігоревім», перекладеною польською мовою Августином Біловським (“*Słowo o pułku Igora*”/ Przekład Augustyna Bielowskiego) і видану Богданом Лепким у 1906 році в Бродях.

Український фольклор також не залишився поза увагою польських письменників: в 1833 році у Львові вийшла збірка «Пісні польського і руського (українського) люду Галичини» (*Piesni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego*), яку зібрав і видав Вацлав з Олеска, а в 1839 році Жегота Паулі опублікував книгу «Польські і руські (українські) пісні народу Галичини» (*Pieśni ludu ruskiego w Galicyi*), у якій автор зібрав і класифікував українські народні пісні.

Періодика польською мовою налічує близько 3500 одиниць. Видання XIX – початку XX ст. є справжнім скарбом фонду. Найдавнішим з них є «Кур'єр Варшавський» (“*Kurjer Warszawski*”). Перші його номери вийшли в 1826 році. До рідкісного фонду належать і такі періодичні видання: «Атенеум» (*Athenaeum*) за 1841-1900 pp.); «Бібліотека Варшавська» (*Biblioteka Warszawska* за 1842-1914 pp.); «Бібліотека Оссолінських» (*Biblioteka Ossolińskich* за 1862-1869 pp.); «Час» (*Czas* за 1857-1860 pp.); «Літературний щоденник» (*Dziennik literacki* за 1854-1869 pp.); «Колосся» (*Kłosu* за 1871-1886 pp.); «Народ» (*Lud* за 1895-1936 pp.); «Нива» (*Niwa* за 1872-1883 pp.); «Літературний переклад» (*Przekład literacki* за 1871-1888 pp.); «Переклад Львівський» (*Przekład Lwowski* за 1871-1883 pp.). До фонду

бібліотеки часописи потрапили в 50-х роках ХХ століття. Можемо припустити, що надійшли вони з Львівського відділення АН УРСР.

Чималу цінність відповідного фонду становлять енциклопедичні, довідникові видання: «Загальна енциклопедія» (*Encyklopedyja powszechna*) в 28-ми томах, що вийшла у Варшаві протягом 1859-1884 років, та Львівське видання 1898 року «Енциклопедія: збір відомостей з усіх галузей знань» (*Encyklopedyja: zbiór wiadomości z wszystkich gałęzi wiedzy*).

Отже, зібрання польської літератури та видань польською мовою у фондах бібліотеки науково-інформаційного відділу (так зараз називається відповідний відділ) Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України посідає вагоме місце за кількістю і цінністю його складових. Саме завдяки чималому фонду польської літератури змогли плідно працювати на ниві полоністики науковці – славісти (до 1980-х років в Інституті існував відділ славістики): О.І.Білецький, Г.Д.Вервес, В.П.Ведіна, Ю.Л.Булаховська, В.Моренець, Р.П.Радишевський. Їхні праці друкувалися не тільки в Україні, а й за кордоном. В 1979 році під егідою ЮНЕСКО була проведена конференція «Сучасні слов'янські культури: розвиток, взаємодія, міжнародний контекст», а в 1982 році теж під егідою ЮНЕСКО в Києві відбувся ІХ Міжнародний з'їзд славістів. Учені Інституту літератури гідно представили найновіші дослідження польської літератури. Сьогодні польськомовна література теж не обійдена увагою дослідників: нею користується велика кількість студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Соломонового університету та інших навчальних закладів. На жаль, поповнення відповідного фонду бібліотеки Інституту літератури останнім часом значно зменшилося і презентує, в основному, сучасний літературний процес Польщі. Однак є надія, що з часом надходження стануть більш потужними і науково-інформаційний відділ зможе надати будь-які матеріали науковцям, студентам та всім тим, хто цікавиться літературою та культурою цієї країни.

1. Жулинський М.Г. З нагоди сімдесятип'ятиріччя // Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (1926-2001): Сторінки історії. – К., 2003.
2. Посудневська Т.В. Наукова бібліотека Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України // Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України (1926-2001): Сторінки історії. – К., 2003.